

Geraadpleegde literatuur

Zie de schets van 5 februari. Een beknopte, maar complete toelichting op 'farizeeën en wetgeleerden' kan men vinden in H. Mulder, TT, *Lucas I, een praktische bijbelverklaring*, Kampen, 2002, 84-87.

ZONDAG 19 FEBRUARI
Zesde zondag na Epifanie

LUCAS 5:32

Ik ben gekomen (..) om zondaars aan te sporen een nieuw leven te beginnen.

Schriftlezing: Lucas 5:27-32

Het eigene van de zondag

Zie bij 'vierde zondag na Epifanie'.

Uitleg

Nadat in de verzen 1-11 en 17-26 in twee levensechte voorbeelden duidelijk is geworden wat de ontmoeting met de Verlosser kan betekenen, komt Lucas in het slot van zijn vijfde hoofdstuk tot de kern. Deze keer laat Jezus zich rechtstreeks uit over zijn bedoeling. Zijn komst naar de aarde is erop gericht om zondaars aan te sporen om een nieuw leven te beginnen.

Deze perikoop begint met de mededeling waarmee de eerste perikoop binnen dit hoofdstuk was geëindigd: 'En hij liet alles achter, stond op, en volgde Hem' (vs. 28; vgl. vs. 11). Een terugkerend thema is dat van farizeeën en schriftgeleerden die vraagtekens zetten bij het handelen van Jezus (vs. 30; vgl. vs. 21).

Voor wat betreft de afbakening van de perikoop zien we een verschil tussen de NBG en de NBV. Die weergave laat zien dat er over die afbakening discussie is tussen diverse exegeten. Wij hebben hier de keuze gemaakt om te lezen tot en met vers 32, vooral omdat de evangelisten Matteüs en Marcus deze geschiedenissen ook meer apart weergeven. De verzen 33 tot en met 35 passen overigens thematisch gezien echter prima bij deze perikoop, terwijl de daaropvolgende verzen op zichzelf uitleg en prediking behoeven.

'*Een tollenaar die Levi heette*' (vs. 27) – Levi is Matteüs de evangelist die de geschiedenis ook in zijn eigen ooggetuigenverslag opgenomen heeft (Mat. 9:9, 10). Zijn naam betekent: 'hij die aanhangt'. Tollenaars werden gezien als zondaars bij uitstek: zij bedrogen God en mensen door belastinggeld achterover te drukken. Bovendien speelden ze onder één hoedje met de Romeinse bezetter. Van een aanhanger van zijn werkgever wordt Levi een aanhanger van Jezus Christus.

'*Richtte een groot feestmaal aan*' (vs. 29) – Jezus spreekt de tollenaar niet alleen aan. Hij maakt ook tijd en ruimte in zijn leven voor Levi en zijn vrienden. De maaltijd met elkaar gebruiken betekende in die dagen ook de band met elkaar versterken. Levi neemt zijn vrienden kennelijk ook mee naar Jezus en brengt

zo ook anderen dicht bij Hem. Waar de Heer verschijnt, worden zondaars tezamen gebracht om met Hem de maaltijd te gebruiken.

'Zitten... stond op' (vs. 27/28) – Levi komt letterlijk en figuurlijk in beweging op Jezus' woord.

'Morrend tegen zijn leerlingen' (vs. 30) – Opnieuw tonen de farizeeën en schriftgeleerden zich kritisch (vgl. Luc. 5:21). De kritiek wordt echter geuit aan de leerlingen van Jezus en niet aan Jezus Zelf. Toch geeft Jezus hun antwoord.

'Geneesheer' (vs. 31) – Opnieuw zien we hier de link tussen ziekte/zonde en genezing/vergeving (vgl. preekschets van 12 februari). De Heer bedoelt hier niet te zeggen dat de farizeeën en schriftgeleerden geen zondaars zouden zijn. Zij zijn zich echter niet bewust van hun tekort voor God. Alleen die mensen die zichzelf als zondaar hebben leren kennen, zullen ten volle de heerlijkheid van het evangelie kunnen bevatten. Zoals je pas naar een arts gaat als je aan jezelf merkt dat je ziek bent, en je je realiseert dat je hulp nodig hebt – zo is de Here Jezus Geneesheer voor allen die lijden onder zonden en gebrokenheid. 'But Jesus does not go to offer placebos' (D.L. Bock). Bij vergeving verwacht Jezus ommekeer (vgl. Zacheüs, Luc. 19). Levi maakt die ommekeer door 'alles' (lees: zijn tolhuis, zijn baan, zijn rijkdom, zijn oude leven) achter te laten en achter Jezus aan te gaan.

Aanwijzingen voor de prediking

Streefgetallen en bedrijfsmotto's bepalen het ritme van de dag in een maatschappij waarin alles steeds efficiënter moet. Zelfs de kerk van onze dagen ontkomt niet aan een zeker maakbaarheidsdenken. Boeken met titels als *Doelgericht leven* en *Doelgericht jongerenwerk* (R. Warren) doen het goed. Bezuinigingsrondes in plaatselijke kerkelijke gemeenten dwingen tot herbezinning. Creatieve beleidsplannen worden gesmeed, ideaalbeelden voor ogen gesteld.

Boven alles leeft de kerk echter van *de missio Dei!* Waaruit die bestaat, wil deze evangelietekst duidelijk maken. Lucas 5:32 geeft kernachtig weer wat de Heer Jezus als Verlosser op aarde komt doen. Dit is het opschrift boven al zijn werk, zijn *mission statement*.

De opbouw daarvan valt op. Twee delen verhouden zich tot elkaar als de beide polen van een magneet. 'Niet voor de rechtvaardigen komt Hij' – de prediker kan op dit punt de uitleg kwijt over de rol van de farizeeën en schriftgeleerden in deze geschiedenis – 'maar voor zondaars'. De prediker en zijn gemeente lezen bij dat laatste natuurlijk Levi, die als tollenaar bij uitstek het toonbeeld van een zondaar was.

Het *mission statement* van Jezus valt verder op, omdat het zo geheel eigen is in zijn soort. Is deze werkwijze van de Heer wel zo efficiënt? De farizeeën en schriftgeleerden zijn als geen ander gekneed in 'doelgericht geloven' en kennen ieder wetje tot op de millimeter. Op basis daarvan verwerpen zij Jezus' manier van werken als vreemd, godsdienstig inadequaar en zelfs incorrect.

Maar Jezus laat in woord en daad zien dat Hij de Verlosser is. In de omgang met Levi en zijn vrienden maakt Jezus concreet en tastbaar wat de werk-

wijze van het Koninkrijk is. Voor hen die beseffen dat zij nooit uit zichzelf aan de werkelijke zin van het leven kunnen voldoen – de zondaars – is Hij gekomen!

De goede Herder werkt niet met streefgetallen, maar werkt net zo lang tot het honderdste schaap dat Hem behoort binnen is. Daarvoor zet Hij zijn leven in. Wat naar de ogen van de wereld een inefficiënt, mislukt reddingsplan lijkt is voor God de beste en hoogste weg die zijn Zoon kon gaan. Het minste bleek in Hem het meeste, het kleinste het grootste. Wat geen mens kon verzinnen, deed Hij. De dwaasheid van zijn liefde voor zondaars blijkt Gods grote plan (1 Kor. 1:27)!

Daarom gaat ook in Levi's leven alles op z'n kop. Niet meer de wetten van de economie of het virus van de hebzucht beheersen zijn leven. Het zoeken van het Koninkrijk wordt de grondwet van zijn bestaan, en al het andere komt bovendien (Mat. 6:33). Eeuwige overvloed is er voor hen die zich bekeren tot Jezus Christus.

Liturgische aanwijzingen

Deze preekschets zou goed passen bij de viering van het heilig avondmaal. Aan de maaltijd van de Heer schuiven we aan als zondaar Levi, om er als evangelist Matteüs weer vandaan te lopen.

Gezang 170:2 ('Arts aller zielen') of ELB 362 (vgl. de doxologie op de Messiasparadox in vs. 2) zijn passend. Psalm 34:1-4 zou men bij wijze van anachronisme als het ware Levi in de mond kunnen leggen. Vers 2 spreekt van het schaamrood op de kaken dat door de verlossing mag verdwijnen. En prachtig dat vers 4 zingt: 'Komt nader, smaakt en proeft (...)des Heren goedheid.' Ik hoor het Levi zeggen tegen zijn vrienden, bij Jezus aan tafel!

Geraadpleegde literatuur

Zie de schets van 5 februari.

ZONDAG 26 FEBRUARI

JESAJA 59:12

Invocabit

Want talloos zijn onze misdaden jegens u,
onze zonden getuigen tegen ons.

We zijn ons van onze misdaden bewust
en erkennen ons wangedrag.

Schriftlezing: Jesaja 59

Het eigene van de zondag

De komende drie zondagen vallen in de lijdentijd of de veertigdagentijd. In de lijdentijd is het mogelijk om vanuit de Evangeliën de weg van Jezus naar het kruis te volgen. Er kan ook gekozen worden voor teksten vanuit de brieven van

het Nieuwe Testament die het lijden van Christus belichten. In deze schetsen is ervoor gekozen om de weg van het lijden van Jezus te bezien vanuit de oudtestamentische profeten. De spanning tussen het serieus nemen van de zonden van het volk en het zoeken van God naar mogelijkheden om zijn heil te schenken en zijn volk een nieuwe start te bieden, loopt steeds verder op. Dit vindt haar vervulling in het sterven en de opstanding van Jezus.

De naam van deze zondag (Invocabit) verwijst naar Psalm 91:15-16a. De tekstkeuze leidt tot een insteek voor deze periode van het kerkelijk jaar die gericht is op verootmoediging en het besef van schuld. De weg die Jezus is gegaan roept die bij ons op.

Uitleg

Over de datering en historische achtergrond van het derde deel van Jesaja (de hoofdstukken 56-66 van Jesaja) is geen duidelijkheid te krijgen. Vaak wordt het behoorlijk laat gedateerd binnen de literatuur van het Oude Testament (na de terugkomst van de ballingen uit Babel), maar er gaan ook regelmatig stemmen op die wijzen op overeenkomsten met bijvoorbeeld Klaagliederen en daarom kiezen voor eerdere periode van ontstaan, bijvoorbeeld vlak na de wegvoering in ballingschap. Daarnaast zijn er die, vooral vanwege de onderlinge samenhang in het boek Jesaja zelf, kiezen voor een eerste versie van het boek die steeds weer is uitgebreid of voor een datering van het gehele boek in de achtste eeuw voor Christus (Oswalt).

Als kern van dit deel van Jesaja worden de hoofdstukken 60-62 gezien waar duidelijke heilsbeloften staan. De andere hoofdstukken zijn hieromheen gegroepeerd. De hoofdstukken 59 en 63:7-64 zijn twee volksklaagliederen die concentrisch om de kern 60-62 heen staan.

De achtergrond van dit hoofdstuk wordt gevormd door de ervaring dat er weinig te merken is van Gods goede en genadige ingrijpen. In de verzen 1-8 wordt duidelijk dat het gebrek aan ervaring van Gods verlossend handelen te wijten is aan de zonden van het volk. De zonden worden hier concreet gemaakt in het onrecht dat blijkbaar mensen en bevolkingsgroepen treft. Er is geen eerlijke rechtspraak en er zijn er die bloed aan hun handen hebben. Er zijn elementen in de samenleving die heel bewust met dit onrecht bezig zijn. Hoewel men zich goed voordoet, is het kwaad overal aanwezig.

In de verzen 9-15a is het opvallend dat de profeet spreekt over een verlangen naar recht en licht dat er blijkbaar is. Tegelijkertijd ziet de profeet dat dit tevergeefs is, omdat het onrecht en het wangedrag een te grote plek innemen. Dit leidt bij de profeet tot frustratie die naar voren komt in twee beelden uit de dierenwereld in vers 11: het grommen van beren en het droevig kreunen als duiven. Omdat het beeld van een grommende beer niet meteen duidelijk is in dit verband, is wellicht te denken aan een berin die haar jong kwijt is en naar dat jong zoekt.

Het is mijns inziens niet aannemelijk om in Jesaja 59 twee groepen te onderscheiden die tegenover elkaar staan. Veeleer weet de profeet zich meegezogen in

de onmacht om goed te doen. De profeet maakt deel uit van het geheel. Wel is er bij de profeet en bij hen die zich met hem verwant weten een verlangen naar het leven volgens Gods bedoelingen. Dit krijgt echter geen kans (vs. 15b).

De profeet gaat in Jesaja 59:12 het volk voor in schuldbelijdenis. In dit vers worden drie woorden gebruikt voor wat er mis is: misdaden, zonden en wangedrag. Daarmee worden verschillende aspecten van onze verkeerde daden weergegeven: *pEsha*^c (misdaad) heeft de algemene betekenis van in opstand komen en het missen van het doel. *ch^aTTA't* (zonde) heeft te maken met een norm die wordt overtreden en *'awon* (wangedrag) duidt vooral op onrecht en heeft een meer religieuze lading. In het begin van het boek Jesaja heeft gerechtigheid vooral te maken met het doen en laten van mensen. In het tweede deel van Jesaja komt heel duidelijk de gerechtigheid naar voren die ons geschonken wordt door God (= verlossing). Hier in het derde deel komt echter opnieuw de betekenis naar voren van gerechtigheid als opdracht in mensenlevens.

In de verzen 15-21 wordt duidelijk dat de HEER het hier niet bij laat zitten. Enerzijds is de verbijstering van de profeet ook zijn verbijstering – niet één mens kiest zijn zijde (vs. 16). Als zijn volk (en zelfs de vromen onder het volk) niet bij machte is om verandering te brengen, zal Hij Zelf ingrijpen. Hier wordt het beeld opgeroepen van de kleren van het heil (vgl. Ef. 6:10-20) die de HEER aantrekt. Zo komt Hij als bevrijder naar Sion (vs. 20). Hij komt om recht te brengen en recht te geven.

In vers 21 krijgt dit ook zijn uitwerking richting het volk. God belooft van uit een vernieuwing van het verbond dat het nageslacht de woorden van het recht van God blijft spreken. Dat gaat via iemand op wie de Geest van God rust. Op de vraag om wie het dan gaat, zijn verschillende antwoorden te geven: de profeet zelf, Gods volk of Artaxerxes (in navolging van Cyrus). Ik kies er echter voor om deze tekst messiaans te verstaan; het gaat hier om de persoonlijke Heilbrenger, die het verbond met David vervult (zo ook Koole). Het verbond van God wordt gewaarborgd door zijn Geest en zijn woorden.

Aanwijzingen voor de prediking

Straf heeft onder meer tot doel om mensen te laten veranderen. Helaas werkt dat niet altijd zo (draaideurcriminelen); dit tot frustratie van degene die straft, maar soms ook van de gestrafte.

Voor de kinderen: zelfs nadat de leraar de klas heeft gestraft en er positieve intenties zijn uitgesproken, gaat het weer mis. Ook bij de kinderen blijkt frustratie te leven, onmacht om iets te kunnen veranderen. Het is belangrijk om bij deze voorbeelden het positieve te benoemen: het komt voort uit een verlangen naar het goede.

De profeet spreekt zijn moedeloosheid uit over de fouten die maar niet verdwijnen. Hij gebruikt verschillende woorden, die in de preek worden gespeld, en de zonden worden concreet benoemd (vs. 13). De gevolgen hiervan zijn angst, onrust en moedeloosheid. Dit duidt de profeet met twee beelden uit de dierenwereld. Het is opvallend dat de profeet zichzelf insluit bij de zondaars.

Vanuit het boek Jesaja als geheel, vol heilsbeloften, is er sprake van teleurstelling dat Gods ingrijpen niet tot werkelijke verandering heeft geleid. Waar de Here God na straf en oordeel de gerechtigheid schenkt, vraagt Hij ook om die gerechtigheid. Hoe kan er nog zo veel onrecht zijn?

Wij kunnen elkaar de vraag stellen of het na Gods grote daden nog wel nodig is om de lijdensstijd te beleven: het Koninkrijk is toch gekomen? Jesaja 59 leert ons dat wij ook na Gods reddende ingrijpen niet volledig in die gerechtigheid leven, evenmin als Israël. Daarom is het goed om in de lijdensstijd onze onmacht te erkennen. Andere bijbelplaatsen van zondebesef kunnen aan de orde komen. Tegelijkertijd mag en moet erop gewezen worden dat het verlangen naar recht zal blijven bestaan op grond van Gods verbond en door zijn Geest. Dat is zelfs in vervulling gegaan door de komst van de Here Jezus. Het recht dat Jezus bracht, maakt het verlangen naar gerechtigheid groter en leidt ook tot het besef van gebrek daaraan.

Het is de vraag hoe de erkenning van de zonden zich verhoudt tot het ingrijpen van God. Het lijkt me niet juist om te stellen dat de schuldbelijdenis een voorwaarde is, maar het is opvallend dat het ingrijpen van God daarop volgt. Het belijden van de zonden kan ruimte bieden voor Gods genadige ingrijpen zonder dat het daarvan afhankelijk wordt. In dat verband zou 1 Johannes 1:8-2:2 naar voren kunnen komen. Het zich bewust worden van onze zonden heeft een functie. Er zou nagedacht kunnen worden over vormen in de lijdensstijd om dit ook daadwerkelijk te doen, bijvoorbeeld door de zonden van de samenleving, van de kerk en uit het eigen leven eens op te schrijven.

Misschien kan men er op andere bijeenkomsten (kringen, clubwerk) samen mee bezig gaan. Dietrich Bonhoeffer wijst op de gemeenschap als gemeenschap van zondaren. In het Nieuwe Testament staat de oproep om elkaar de zonden te belijden (Jak. 5:16). Met concreet belijden van zonden tegenover elkaar zou ik voorzichtig zijn, maar het samen benoemen en belijden van wangedrag lijkt me heilzaam.

Liturgische aanwijzingen

Naast Jesaja 59 zou uit het Nieuwe Testament bijvoorbeeld 1 Johannes 1:8-2:2 kunnen klinken. Lieder: het overdenken van de zonden komt in verscheidene psalmen naar voren: Psalm 32:1 en 2; 51:1-4; 90:5. Verder zou gedacht kunnen worden aan Gezang 174; 175; 183:3.

Geraadpleegde literatuur

J.L. Koole, *Jesaja III* (COT), Kampen, 1995; W.A.M. Beuken, *Jesaja deel IIIA en B* (POT), Nijkerk, 1989; J.N. Oswalt, *The Book of Isaiah, chapters 40-66* (NICOT), Grand Rapids, 1998; J.D.W. Watts, *Isaiah 34-66* (WBC), Waco (Texas), 1987; Dietrich Bonhoeffer, *Gemeinsames leben*, München, 1957.